

UDK 272-46-051:316.776

Primljeno: 25. 7. 2017.

Prihvaćeno: 28. 9. 2017.

Pregledni članak

PASTORALNI DJELATNIK U SLUŽBI DIJALOGA I POMIRENJA

Josip BALOBAN

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb

josip.baloban@zg.t-com.hr

Sažetak

Autor u članku u četiri točke biblijsko-teološki i teološko-pastoralno analizira i propituje tri povijesno specifična, a ujedno relevantna čimbenika zagovaranja i promicanja dijaloga, oprostjenja i pomirenja kako unutar povijesne Kristove Crkve tako i na razini povijesti svekolikog čovječanstva. Usredotočuje se na religiozno-kršćanski, na katolički i na hrvatsko-specifični čimbenik. U središtu zanimanja, odnosno istraživanja je pastoralni djelatnik, ili dušobrižnik kao izraziti zagovornik i promicatelj dijaloga, oprostjenja i pomirenja u Crkvi i u društvu općenito.

Stoga autor najprije govori o Isusu iz Nazareta kao istinskom promicatelju dijaloga, pomirenja i oprostjenja (1. točka). Ističe da se Isus koristio dvama pastoralnim modelima: prvi u živim i neposrednim susretima s konkretnim ljudima, a drugi u svojim prisposobama iz konkretnog čovjekova života. Tako autor posebnu pažnju posvećuje prisposobi o izgubljenom i nađenom sinu (usp. Lk 15,11-32). Ukazuje na Nazarećanina koji je svojim djelovanjem do danas ostao nezastarivom pastoralnom paradigmom za Crkvu i pastoralne djelatnike, osobito u odnosu na dijalog, oprostjenje i pomirenje unutar povijesne Isusove Crkve, unutar svakog društva i u cijelom svijetu.

Tu Nazarećaninovu pastoralnu paradigmu autor prepoznaje u Drugome vatikanskom koncilu (2. točka), koji napušta apologetski stav i otvara se prema odijeljenim kršćanima (ekumenizam), prema drugim religijama i nevjerujućima (dijalog), promovirajući na najvišoj katoličkoj razini dijalog, pomirenje, oprostjenje i mir, i to lokalno i globalno. U koncilskom duhu nastavlja i crkveno učiteljstvo Katoličke crkve; primjerice papa Pavao VI. govori o »dijalogu spasenja«, a papa Ivan Pavo II. o »pastoralnom dijalogu«. Na tom su koncilskom putu i uvjerenju također i dvojica hrvatskih teologa, T. J. Šagi-Bunić i V. Bajsić, koji su osobito u prvim postkoncilskim godinama i unutar ideološki zatvorenoga i jednoobraznoga komunističkog sustava promicali dijalog i pomirenje.

I danas, kao i tada iznimno je važno poimanje dijaloga te dvojice teologa, a isto tako i njihovo razlikovanje između dijaloga i polemike.

Na tragu Nazarećanina posebno je papa Franjo, koji neumorno zagovara dijalog, pomirenje i oprostjenje *ad intra* i *ad extra* (3. točka). Papa zagovara i promiče, primjerice dijalog Katoličke crkve na četirima razinama: s čitavim svijetom, s drugim religijama, s odijeljenim kršćanima i unutar naroda Božjega. Upravo članove Crkve koju predvodi, a napose pastoralne djelatnike svih služba i položaja, papa Franjo upozorava da Katolička crkva, s jedne strane, uvijek polazi od konkretnoga povijesnog čovjeka na zemlji i milosrdnog Oca na nebu. S druge strane, ona je pozvana tješiti, hrabriti i liječiti, a ne moralizirati i ne osuđivati. *Oproštenje* i *pomirenje* su u Papinoj pastoralnoj paradigmati *conditio sine qua non* današnjeg pastoralna.

Naposljetku u 4. točki autor kritički propituje koliko hrvatski pastoralni djelatnici prakticiraju, odnosno ne prakticiraju dijalog, oprostjenje i pomirenje u svojoj raznovrsnoj pastoralno-crkvenoj svakodnevnoj praksi. Ističe da i današnjem svakom pastoralnom djelatniku kao pastoralni imperativ i dalje ostaje neponovljivi uzor Nazarećanin, smjerokaz Drugi vatikanski koncil i postkoncilsko crkveno učiteljstvo, te posebni poticaj rimski biskup papa Franjo. Na kraju autor govori o najrazličitijim adresatima s kojima se susreće aktualni pastoralni djelatnik. Istodobno autor donosi i određena konkretna pastoralna načela za pastoralnog djelatnika u službi dijaloga i pomirenja.

Ključne riječi: pastoralni djelatnik, dijalog, pomirenje, oprostjenje, Katolička crkva, hrvatski teolozi o dijalogu.

Uvodna pojašnjenja

Uz sav svekoliki napredak čovječanstva na znanstvenom i tehnološkom, a napose na komunikacijskom području, čovjek XXI. stoljeća – kako u prijateljstvu i u obitelji, u manjim i većim skupinama ljudi tako i u odnosima između naroda, kontinenata, te globalno gledano cijeloga svijeta – ne može dobro funkcionirati, a jednako tako ne može opstati bez razgovora-dijaloga, bez pomirenja i bez opraštanja/oproštenja. Tako su razgovor, odnosno dijalog, zatim pomirenje i oprostjenje/opraštanje tri međusobno usko povezane stvarnosti ili vrednote od univerzalnog značenja za čovjeka i cjelokupno čovječanstvo, neovisno o čovjekovu svjetonazorskom uvjerenju. Jednom riječju, te tri vrednote nisu ničiji posebni privilegij ili pak samo nečija zadaća. Naprotiv, tri spomenute stvarnosti su, dakako privilegij i sveta zadaća svakog čovjeka pojedinca u svakom društvu, neovisno o razini razvoja pojedinog društva.

U ovome članku usredotočujemo se na tri povijesno specifična, a u povijesti čovječanstva i danas relevantna zagovaratelja, odnosno promicatelja dijaloga, pomirenja i oprostjenja. Tako je ta usredotočenost, prije svega religiozna, tj. kršćanska, potom je katolička i naposljetku je hrvatsko-specifična. Drugim

riječima, polazi se ponajprije od Isusa iz Nazareta kao jedinstvene i neponovljive poveznice između Boga i čovjeka. Upravo ta poveznica, tj. Nazarećanin bio je i ostao istinski zagovornik, promicatelj, ali ujedno i trajni model dijaloga, pomirenja i oprostjenja čovjeku i svijetu. Njegova dva pastoralna modela ostaju trajnom baštinom njegovim učenicima/učenicama. Prvi je model Isus demonstrirao u susretima s konkretnim čovjekom, ili s konkretnim skupinama ljudi. Drugi pastoralni model Nazarećanin je demonstrirao u svojim prisposodobama iz tadašnjega konkretnog života ljudi. Tako su Isusovi suvremenici bili povlašteni očevidci i prvi svjedoci, koji su doslovno vlastitim očima i ušima smjeli i mogli vidjeti kako se na licu mjesta ostvaruju razgovori i dijalog te kako se događa pomirenje i oprostjenje.

Na tragu svojeg Utemeljitelja, Glave i konačno Spasitelja čovjeka i svijeta Katolička crkva početkom druge polovice XX. stoljeća održavanjem općeg (generalnog) Koncila u Rimu (1962. – 1965.) uvodi u svojoj povijesti za nju i svijet općenito iznenađujući crkveno-katolički *novum*. Povijesna Isusova Crkva s tim pastoralnim Koncilom traži i inicira razgovor-dijalog *ad intra* i *ad extra*. Primjerice Crkva postulira i zauzima se ne samo za dijalog unutar sebe same nego se zauzima za svekoliko pomirenje na kršćanskoj sceni, za dijalog s nekršćanskim religijama te za dijalog s nevjerujućima (ateistima). Jednom riječju, sve to zagovara i promovira lokalno i globalno. Nadahnuta i vođena duhom Koncila Katolička crkva taj koncilski impuls, odnosno koncilsku zadaću, usprkos raznim teškoćama i pojedinačnim nesnalaženjima, nastoji promovirati i ostvarivati u pojedinim krajevnim Crkvama i na razini pojedinih kontinenata. Samo crkveno učiteljstvo sa svoje strane zagovara, istodobno neumorno i kontinuirano univerzalno promovira, te tri vrednote. U tome prednjače postkoncilski pape u svojoj pisanoj riječi, upućenoj najprije članovima svoje Crkve, potom članovima drugih Crkava te naposljetku svim ljudima dobre volje.

Katolička crkva u Hrvatskoj se u postkoncilskom razdoblju na poseban način uključila u afirmiranje dijaloga s drugim religijama, pomirenja s nesjedinenim kršćanima (ekumenizam) i prema nevjerujućima (ateizam). U tom smjeru prednjačilo je katoličko crkveno vodstvo na čelu s tadašnjim kardinalom Franjom Kuharićem, zagrebačkim nadbiskupom, kao i pojedini profesori s Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu.¹

¹ Valja napomenuti tri činjenice. *Prva*, od 1952. do 1991. Katolički bogoslovni fakultet bio je isključen iz Sveučilišta u Zagrebu. To znači da pojedini profesori s toga Fakulteta, premda u društvenoj, a samim time i u svojevrsnoj znanstvenoj getoizaciji, s jedne strane nude cjelokupnom tadašnjem društvu, koje vodi i kontrolira Komunistička partija, razgovor i dijalog, štoviše svojevrsno pomirenje. Istodobno u duhu Drugoga vatican-

Na liniji Drugoga vatikanskog koncila a u kontinuitetu učenja postkoncilskoga crkvenog učiteljstva svestrani dijalog, pomirenje i oprostjenje svesrdno zagovara i na sebi svojstven način promiče papa Franjo. Trajno podsjeća na Nazarećanina, koji je u realizaciji kraljevstva nebeskoga uvijek polazio od konkretnog čovjeka na zemlji i milosrdnog Oca na nebu, istodobno donoseći čovjeku vremenito i vječno spasenje. Sukladno tome Papa neumorno i trajno ističe jedinstvenu i teško zamjenjivu povijesnu zadaću Isusove Crkve u kontekstu XXI. stoljeća. Prema Papi zadaća je Crkve tješiti, hrabriti i liječiti, a ne moralizirati i osuđivati. Tako papa Franjo sanja povijesnu Kristovu Crkvu kao Crkvu otvorenih vrata, koja poput oca iz Lukina evanđelja čeka rasipnog sina i zaslugama Isusa – Očeva Jedinorođenca puna istine i milosti – donosi spasenje čovjeku i svijetu.

Pastoralni djelatnici u Kristovoj Crkvi kao dionici, suradnici i širitelji kraljevstva nebeskog u raznim podjelama ranjenoga i sve više umornoga hrvatskog društva već danas, a jednako tako i sutra, nemaju drugoga puta i drugoga pastoralnog modela do modela omogućavanja i promicanja kako dijaloga tako istodobno pomirenja i oprostjenja. Ta trostruka zadaća je pastoralni imperativ kako u crkvenim zajednicama tako i u školi, u hrvatskoj javnosti i u hrvatskom društvu u cjelini. Na tome putu i u tome pastoralnom modelu jedinstveni uzor im je Nazarećanin, jasan smjerokaz je Drugi vatikanski koncil, a posebni poticaj rimski biskup papa Franjo. Od pastoralnih djelatnika, odnosno dušobrižnika, očekuje se ljudska smionost, osobna sigurnost, neprekidno traženje istine te naposljetku neumorna raspoloživost za dijalog, a ne spremnost za polemiku.

---

skog koncila, s druge strane, na Fakultetu se 1974. godine osniva Katedra ekumenske teologije a 1984. godine na istom Fakultetu ustanovljuje se Institut za ekumensku teologiju i dijalog. *Druga* činjenica svjedoči o tome da su na sebi svojstven način ekumenizam, dijalog i pomirenje strpljivo i trajno promicala dvojica zagrebačkih nadbiskupa i kardinala, naime u prvim godinama poslije Drugoga vatikanskog koncila to je bio Franjo Šeper, a poslije njega gotovo tri desetljeća Franjo Kuharić. Više o tome vidi Antun SKVORČEVIĆ, *Katolička crkva u Hrvatskoj i ekumenizam*, u: *Bogoslovska smotra*, 65 (1995.) 3–4, 513–540; PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA – POVJERENSTVO »VJERA I USTROJSTVO« EKUMENSKOG VIJEĆA CRKAVA, *Pomirenje – ljubav nas Kristova obuzima (usp. 2 Kor 5,14)*, Jure Zečević (ur.) Zagreb, 2016., osobito naslov »Značajniji datumi iz naše ekumenske i međureligijsko-dijaloške baštine«, 100–106. *Treća* činjenica govori o tome da, dosada, nažalost nije dovoljno znanstveno-objektivno istražen i hrvatskoj znanstvenoj i svekolikoj javnosti predložen napor, dobra volja, te i ruka pomirnice pojedinih teologa s Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, ali i pojedinaca, posebno izvan Zagreba, koji su u duhu Koncila promicali dijalog, pomirenje i oprostjenje i prije dogođenih političko-društvenih promjena u Hrvatskoj 1991. i dalje.

1. Nazarećanin istinski promicatelj dijaloga, pomirenja i donositelj oproštenja čovjeku i svijetu

Teza 1: *Isus iz Nazareta, kao Očev Sin Ljubljeni i Spasitelj svijeta i čovjeka, u svojem naviještanju kraljevstva Božjega uvijek polazi od vidljivoga konkretnog čovjeka i nevidljivoga nebeskog Oca. U čovjeku prepoznaje dijete Božje i prihvaća sugovornika s kojim započinje razgovor-dijalog, a na kraju kojeg se u čovjeku događa višestruko pomirenje (s Bogom, s bližnjim i samim sobom) i oproštenje grijeha, a istodobno i čovjekovo oslobođenje (od bolesti, hendikepiranosti, opsjednutosti itd.).*

Za Isusa iz Nazareta, s jedne strane, nema apstraktnog čovjeka, a jednako tako nema ni nevažnog susreta. To ustvari znači da Isus kao Očev Jedino-rođenac, koji je i sam vidljiva ponuda čovjeku nevidljivog Oca, svakoj osobi pristupa kao konkretnom, jedinstvenom i neponovljivom čovjeku stvaranja i povijesti, a što se jednako odnosi na mušku i žensku osobu. Osim toga, za Nazarećanina svi su susreti jednako važni kako oni koje je Isus planirao tako i oni koji su mu bili nametnuti; kako oni u prolazu tako i oni u kojima Isus ostaje u kraćem ili dužem razgovoru-dijalogu; kako oni u kojima se događa pomirenje i oproštenje u čovjeku tako i oni u kojima se događa samo prosvjetljenje (susret s Nikodemom). U svakom susretu Isus susreće čovjeka u istinitosti bića.² Nadalje, za Isusa je karakteristično da dijalog započinje i ostvaruje s pojedincima, ali i sa skupinama u zgodno i nezgodno vrijeme, da su mu neki razgovori jednostavno nametnuti, da pojedini razgovori-dijalozni izazivaju čuđenje i bijes (protivljenje) tadašnjih židovskih religioznih vođa i tumača Zakona. Usprkos svemu tomu Isus ostaje dosljedan sebi, čovjeku pokraj sebe kao i Ocu na nebu.

S druge strane, kada Isus govori o dijalogu, pomirenju i oproštenju, koristi se dvama pastoralnim modelima. Prvi model očituje se u susretu s konkretnim čovjekom (ili konkretnim ljudima), a drugi model je slušateljima blizak i prepoznatljiv u Isusovim prisposodobama iz konkretnog života upravo onih koji ga slušaju i slijede. U prvome pastoralnom modelu u razgovor-dijalog s Nazarećaninom upušta se pojedinac ili skupine, povremeno Isus sam traži razgovor-dijalog s pojedincem a nerijetko svojim ozdravljenjem Isus provocira dijalog s nazočnima. Primjerice u slučaju preljubnice Isus je kratak u dijalogu s tužiteljima i s optuženom ženom. Na kraju razgovora samo kaže: »Ni ja te ne

² Više o tome vidi u: Josip BALOBAN, *Pastoralni izazovi Crkve u Hrvata*, Zagreb, 1992., 185 i dalje. Osim susretanja čovjeka u istinitosti bića, Isus se svakim susretom koristi za posredni i neposredni govor o Ocu te se u svakom susretu Isus objavljuje kao spasitelj svijeta.

osudujem. Idi i odsada više nemoj griješiti« (Iv 8,11). Završetak dijaloga donosi ženi oprostjenje, pomirenje i poruku za budućnost, kako njezinu tako i svjedoka događaja. O oprostjenju grijeha, a na temelju susreta i kratkog dijaloga Isus primjerice govori kod ozdravljenja uzetog (usp. Mk 2,5-12) ili javne grešnice u Šimunovoj kući (usp. Lk 7,47-49) i tako dalje.

Drugim pastoralnim modelom u svezi dijaloga, pomirenja i oprostjenja Isus se koristi u svojim prisposodobama. Osobito su značajne one koje nalazimo kod evanđelista Luke o izgubljenom i nađenoj ovci (usp. Lk 15,3-7), o izgubljenom i nađenoj drahmi (usp. Lk 15,8-10), a posebno prisposodoba o izgubljenom i nađenom sinu (usp. Lk 15,11-32). Kratko se osvrćemo samo na posljednju prisposodobu. U toj prisposodobi riječ je, prije svega, o trima osobama i o trima odnosima, naime o Ocu, starijem sinu i mlađem sinu. Ali istodobno i o odnosu otac – mlađi sin, otac – stariji sin, te naposljetku stariji sin – mlađi sin. U trenutku povratka mlađeg sina iznenadno nastala situacija, a potom događana komunikacija, složena je i napeta. Zanimljivo je pritom da se izravni dijalog događa između oca i mlađeg sina te oca i starijeg sina, ali evanđelist Luka ništa ne govori o izravnom dijalogu između braće, tj. između starijeg i mlađeg sina. Nadalje, stvarnost pomirenja i oprostjenja isto se događa jedino na relaciji otac – mlađi sin, ali Luka ne govori o međusobnom pomirenju i oprostjenju između braće. Štoviše, Luka govori samo o ljutni i protestu starijeg sina, koji »se rasrdi i ne htjede ući« (Lk 15,28) usprkos očevoj argumentaciji da jedinstvo, zajedništvo i nasljedstvo između njega i starijeg sina nikada nije bilo stavljeno u pitanje, dok se mlađi sin, koji je sve to stavio u pitanje i slijedom toga bio mrtav i izgubljen, sada ponovno vratio (usp. Lk 15,31-32).

Prema bibličaru Joachimu Gnilki odluka mlađeg sina, »koji je stjeran u kut da se vrati ocu ne proizlazi iz pokorničkog raspoloženja, nego iz razumnog uviđanja da on samo tako može preživjeti. Sin je svjestan toga da se u kući svojeg oca ne smije pozivati ni na kakvo pravo. Stoga mu se pozicija najamnika kod oca čini jedinim mogućim kompromisom.«³ Prema istom bibličaru veoma je zanimljivo i poučno ponašanje oca. Dakle, otac je onaj koji mlađem sinu istodobno omogućuje povratak u očinsku kuću, jer prvi otpočinje dijalog, prvi nudi pomirenje i oprostjenje i prvi realizira bezuvjetno prihvaćanje. Očevo ponašanje nadmašuje sva sinovljeva očekivanja, a posljedica toga je promjena (preobrazba) sina koji priznaje svoju bezizlaznu situaciju, svoj promašen život i sinovsko izigrano povjerenje prema vlastitu ocu. Sin se, barem u podsvijesti,

³ Joachim GNILKA, *Jesus von Nazareth, Botschaft und Geschichte*, Freiburg – Basel – Wien, 1999., 107.

nada pomirenju i oproštenju oca. Tako totalnim ponovnim prihvaćanjem, tj. oproštenjem i pomirenjem sin namjesto (privremenog) stranca u ocu doživljava posve blisku i dragu osobu.

Zaključno s J. Gnilkom može se reći da u djelovanju Isusa iz Nazareta upravo dobrota postaje stvarnošću, budući da u Isusu Božje gospodstvo (vlast) postaje događajem, a ujedno se samim time stvara novi poredak koji i dandanas mora svladavati tolike zapreke. Na drugoj strani reakcija i ponašanje starijeg brata predstavlja stari poredak. Za taj stari poredak karakteristično je da se ne želi participirati u svečanosti koja slavi prihvaćenje grešnika te koja privremeno izgubljenog vraća u prijašnju sigurnost, jer za taj stari poredak je bitno da se sve mjeri prema tobožnjoj pravednosti prema kojoj je dobrota zapravo nepravda. Čak se i mlađi sin za vrijeme svojeg boravka u tuđini ponašao sukladno mjerilima starog poretka, no po povratku kući, on napušta stari poredak i istodobno prihvaća i dopušta osobnu promjenu upravo na osnovi očeve dobrote, koja ga poziva i koja mu omogućuje promjenu. Otac svoju očinsku dobrotu nudi i starijem sinu, koju je on tijekom života toliko puta iskusio. No, on je, prema prispodobi, u trenutku povratka svojeg brata kući očigledno ne prihvaća. Tako prema Josipu Turčinoviću »veći siromah i istodobno više izgubljen je stariji brat, koji je svaki dan bio s Ocem i sve izvršavao savjesno po zakonu, nego onaj koji je sve raspiskao. Zašto? Zato što ovaj nije spoznao što je Ocu bitno, nije shvatio Očevo srce koje je zabrinuto i kome je stalo da i propali sin bude spašen. Stariji sin ne dopušta Ocu da se raduje što se propali vratio i da ga Otac prima bez uvjeta. Očeva mu je radost neprihvatljiva, 'suluda'«. ⁴ Koliko je čovjek XXI. stoljeća u osobnom i u obiteljskom životu, a jednako tako i dušobrižnik u pastoralnoj zbilji, više sličan starijem sinu, a ne Ocu, koji prima i oprašta bez uvjeta i ljubi bez granica? A to je logika i filozofija nebeskog Oca!

⁴ Josip TURČINOVIĆ, Kateheza: Otac Gospodina našega Isusa Krista (Natuknice), u: *Katehetski priručnici, I, Bog Otac i Isus Krist. Nacrti kateheza za katehizaciju studenata i radničke mladeži*, Josip Balaban (ur.), Zagreb, 1987. Stoga Boga Isusa Krista »ne može spoznati nitko tko nije došao u situaciju da vidi da mu je spasenje potrebno. Svi smo mi u grijehu. Da bi se uopće Bog Isusa Krista mogao spoznati potrebno je da spoznaš da je i tebi spasenje potrebno: da ono ovisi isključivo od Božje dobrote. To je bitan preduvjet. Izvan tog preduvjeta smo na liniji samo tuženja brata, gdje Boga koristimo za obračun 'sa zlom' i vlastitom se 'pravednošću' s Bogom nagađamo. Ono što je najvažnije kod Isusova svjedočenja o Ocu jest to da on to svoje svjedočenje ne iznosi kao neku teoriju o Bogu nego je on to sve što je propovijedao stvarno i činio. Isus je baš tako postupao kako je u svojim prispodobama iznosio«, Josip TURČINOVIĆ, Kateheza: Otac Gospodina našega Isusa Krista (Natuknice).

2. Koncilska baština o dijalogu i pomirenju u svijetu (XX. i XXI. stoljeće)

Teza 2: *Katolička crkva je početkom druge polovice XX. stoljeća na svojoj najvišoj crkvenoj razini, tj. sazivanjem i održavanjem općeg (generalnog) Koncila uvela svojevrsni crkveni-katolički novum koji, među ostalim, krasi nekoliko specifičnosti. Drugi vatikanski koncil je, prije svega, pastoralni Koncil i Koncil koji traži i inicira razgovor-dijalog u više smjerova, dok istodobno postulira i iskreno se zauzima za svekoliko pomirenje na kršćanskoj sceni i za dijalog s nekršćanskim religijama. Zapravo zagovara i promovira dijalog, pomirenje te mir lokalno i globalno. Koncil izriče odgovornost za svakog čovjeka i svekoliki svijet. Tu koncilsku baštinu na poseban način zagovara i promiče crkveno učiteljstvo u drugoj polovici XX. i početkom XXI. stoljeća.*

I nakon pedeset i dvije godine od završetka Drugoga vatikanskog koncila (1962. – 1965.) mora se reći da je taj Koncil kao prvi i dosada jedini Koncil bio i ostao koncilom izrazitog pastoralnog usmjerenja, kako *ad intra* tako i *ad extra*⁵, te da je i nakon pola stoljeća u tolikim problemima i pitanjima čovjeka i svijeta, društva, politike, i znanosti, a napose sadašnjosti i budućnosti čovječanstva u cjelini još uvijek pastoralno akutan i aktualan. Za razliku od prijašnjih koncila tijekom povijesne Kristove Crkve, Drugi vatikanski koncil inzistira na razgovoru-dijalogu, prije svega unutar same Crkve, ali i s konkretnim čovjekom, sa svijetom u kojem Katolička crkva egzistira i djeluje, s drugim kršćanskim Crkvama, s drugim religijama svijeta, štoviše i sa svima koji tvrde da ne vjeruju i da ih religiozno ne zanima. S dijalogom usporedo koncilski oci su istakli pomirenje i mir u dijadi i trijadi, ali unutar manjih i većih skupina jednog društva; između velikih i bročano manjih naroda. Zapravo ta koncilska baština iznjedrila je iznimnu zauzetost Katoličke crkve za promicanje mira u svijetu, za prestanak ratnih sukoba, a posebno za uklanjanje (pred)uvjeta i razloga, koji generiraju ratne sukobe i ratove te tako unose nemir, neprijateljstvo na manjoj, lokalnoj, ali i na globalnoj razini svijeta. Dovoljno je ukazati samo na sukobe i ratove koji imaju za posljedicu tolike prognane i izbjegle, a koji traže utočište i spasenje, primjerice, u Europi.

⁵ Veoma zanimljivo tumačenje daje Vjekoslav Bajsic kada piše da je taj Koncil »u prvom redu bio, ne doktrinarnan, nego pastoralan koncil. To ne znači da se nije radilo o doktrini, nego se nije radilo o doktrini samo radi doktrine... To ne znači da nije bilo doktrinarnog napretka – možda čak više nego na kojem drugom koncilu – no ta doktrinarna obnova stajala je u funkciji prakse, pastoralne brige oko čovjeka, osvješćivanja Crkve kao ljudske zajednice, odnosa Crkve prema svijetu i sl.«, Vjekoslav BAJŠIĆ, *Na rubovima Crkve i civilizacije*, Zagreb, 1972., 249.

2.1. Koncil i crkveno učiteljstvo o dijalogu i pomirenju

Prvo, Drugi vatikanski koncil započeo je u povijesti dosada jedinstveno, pa čak i neponovljivo dvostruko otvaranje, te iz povijesnog obrambenaškog (apologetskog) stava prešao je u stav inicijative i razgovora na svim mogućim razinama. Dvostruko otvaranje odnosi se kako na otvaranje unutar same Katoličke crkve tako i na otvaranje prema svijetu, prema nekatoličkim Crkvama i zajednicama, prema drugim religijama, naposljetku prema svim ljudima dobre volje neovisno o njihovoj religijskoj nepripadnosti i osvjedočenju. Ekleziološki i pastoralno-teološki model kojim se koristi Koncil nije osuda i proklinjanje, nego isticanje zajedničkog, a možda premalo poznatog i uvažavajućeg; nije konfrontacija, već inicijativa po kojoj i u kojoj Katolička crkva prva traži, potiče i promiče razgovor-dijalog, te se, sukladno tomu, nada pomirenju na najrazličitijim razinama i miru u čitavome svijetu-čovječanstvu. Ta nova, a ujedno specifično katolička ekleziološko-pastoralna paradigma, najupečatljivije je prepoznatljiva u dokumentima Drugoga vatikanskog koncila. Ako se pažljivo listaju i čitaju koncilski dokumenti, onda se uočava da su pojmovi *dijalog* i *pomirenje* razasuti/raspoređeni kako u koncilskim konstitucijama (*Lumen gentium* i *Gaudium et spes*) tako i u ostalim koncilskim *dekretima* i *deklaracijama*. Studirali se sâmo Kazalo latinskih pojmova u hrvatskom prijevodu (Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*)⁶ onda je vidljivo da se upravo u koncilskim dokumentima *dijalog* i *pomirenje* navode 43 puta, odnosno *dijalog* 26 i *pomirenje* 17 puta.⁷ U svezi dijaloga važno je istaknuti da se taj pojam najviše spominje u *Unitatis redintegratio* (8 puta), u *Gaudium et spes* (5 puta), u *Ad gentes* (5 puta) itd. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu u br. 92 najzornije govori koji su nužni i ciljani adresati Katoličke crkve u svezi dijaloga. To su, prije svega, članovi naroda Božjega (unutarkatolički dijalog), braća koja nisu u punom zajedništvu s Katoličkom crkvom (ekumenizam), oni koji ne vjeruju u Krista, oni koji ne priznaju Boga. O dijalogu Katoličke crkve s nekršćanskim religijama i kulturama te o dijalogu s nekršćanima govori Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve *Ad gentes*, br. 34 i 41, a o ekumenizmu u smislu dijaloga govori Dekret o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*, brojevi 9, 14, 18, 19, 21 i 23.

O pomirenju Koncil upotrebljava dva izraza i to *reconciliatio* i *reconciliare* te istodobno govori o više vrsta pomirenja. Tako je u Dekretu o misijskoj dje-

⁶ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

⁷ Navedeni pojmovi nalaze se u koncilskim konstitucijama, koncilskim dekretima, koncilskoj deklaraciji. Detaljno navođenje brojeva i pojedinih koncilskih dokumenata prelazi okvire ovog članka.

latnosti Crkve *Ad gentes* riječ o univerzalnom pomirenju, budući da je Bog u svojem Sinu naumio pomiriti svijet sa sobom (usp. AG 3). U istom smislu govori i Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*, ističući da je s Bogom sve ljude pomirio (*reconciliavit*) njegov utjelovljeni Sin upravo svojim križem (usp. GS 78). Nadalje, ista konstitucija govori i o pomirenju u kojem nas Bog pomiruje sa sobom i međusobno (usp. GS 22). O vrsti pomirenja u sakramentu pokore, odnosno ispovijedi govori Dekret o službi i životu svećenika *Presbyterorum ordinis*, kada ističe da prezbiteri po sakramentu pokore »pomiruju grješnike s Bogom i Crkvom« (PO 5) i Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*, koja posebno ističe oprostjenje i pomirenje s Crkvom grešnika u sakramentu pokore/ispovijedi (usp. GS 11). Valja istaknuti kako Koncil i samu Kristovu Crkvu definira kao pomiriteljicu Židova i ostalih naroda navodeći da je Crkva Božja njiva u kojoj »se dogodilo i dogodit će se pomirenje Židova i Grka (usp. Rim 11,13-26)« (LG 6).⁸ Naposljetku Dekret o ekumenizmu *Unitatis redintegratio* govori o »postizanju pomirenja istočnih i zapadnih kršćana« (UR 15).

Drugo, crkveno učiteljstvo u postkoncilskom razdoblju do danas, upravo u koncilskom duhu obrađuju tematike koje se odnose na dijalog i pomirenje. U ovom članku kratko se usredotočujemo na papu Ivana Pavla II., koji je objavio, zasada u hrvatskoj teološkoj literaturi, pa i u pastoralnoj praksi, premalo valoriziran dokument s naslovom *Pomirenje i pokora. Reconciliatio et paenitentia*, koji je objelodanjen i u Hrvatskoj.⁹ Na tragu Drugoga vatikanskog koncila Ivan Pavao II. polazi od toga da je za Kristovu povijesnu Crkvu dijalog s jedne strane sredstvo, a s druge strane način, tj. model njezina pastoralnog djelovanja (usp. ReP 25), te Papa govori o *pastoralnom dijalogu* – jedna uistinu zaboravljena ili u pastoralu hrvatske Crkve rijetko spominjana sintagma. Papa ne samo da polazi od dijaloga unutar naroda Božjega nego istodobno podsjeća i na obvezu dijaloga s ljudskim društvom. Referirajući se na svojeg predšasnika papu Pavla VI. ponavlja i sintagmu *dijalog spasenja*.¹⁰ Ivan Pavo II. zalaže se za ekumenski

⁸ Na ovom mjestu u hrvatskom prijevodu koncilskih dokumenata Drugoga vatikanskog koncila iz 2008. godine uočava se određena netočnost budući da u latinskom originalu piše »et in qua Iudeorum et Gentium reconciliatio facta est et fiet (Rom, 11,13-26)«, a u hrvatskom prijevodu piše »u njoj se dogodilo i dogodit će se pomirenje Židova i Grka«. Dakle, koncilski su oci očigledno mislili na sve narode, jer i sam apostol Pavao govori o poganima, a ne o Grcima. Vidi hrvatski prijevod Rim 11,13-26, u: *Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi Zavjet s uvodima i bilješkama iz »La Bible de Jerusalem«*, Adalbert Rebić – Jerko Fućak – Bonaventura Duda (ur.), Zagreb, 1994.

⁹ Usp. IVAN PAVAO II., *Pomirenje i pokora. Reconciliatio et paenitentia* (2. XII. 1984.), Zagreb, 1996. (dalje: ReP).

¹⁰ Usp. PAVAO VI., Okružno pismo *Ecclesiam suam*, III, citirano prema: ReP 82.

dijalog i za dijalog sa zajednicama koje traže Boga. Poput Pavla VI. ponavlja nužnost »da se svi suočimo s Božjom riječi te napustimo svoje subjektivne poglede i tražimo istinu ondje gdje se ona nalazi, naime u božanskoj riječi i u istinskom tumačenju crkvenog učiteljstva«¹¹. U tom kontekstu Papa zaključuje da dijalog članova Crkve nikada ne smije polaziti »od ravnodušnosti prema istini, već mora upravo istinu iznositi sa svom ozbiljnošću poštujući pritom umnost i savjest drugih ljudi«¹².

Kada Papa govori o pomirenju, onda piše o Kristu pomiritelju, Crkvi pomiriteljici i o pomirenoj Crkvi polazeći, ustvari, od milosrdnog nebeskog Oca koji je milosrdan i pun opraštanja. Pritom ne ostaje samo kod Crkve i kršćana, naročito katolika, nego poput svojih prethodnika pape Ivana XXIII. i Pavla VI. poziva na pomirenje među ljudima i na obnovu pomirenja u cijelom svijetu i među svim narodima. Govoreći o uzdrmanom svijetu punom podijeljenosti,¹³ među ostalim ističe i činjenicu gaženja temeljnih ljudskih prava »počevši od prava na život i na dostojno ljudsko življenje, što je tim sablažnjivije jer se nikada toliko nije govorilo o samim tim pravima« (ReP 2). Polazeći od teze da je pomirenje dar nebeskog Oca, papa Ivan Pavao II., na osnovi evanđeoske prispodobe o rasipnom, odnosno izgubljenom sinu, postavlja zanimljivu drugu tezu, naime da se svaki čovjek može i mora prepoznati kako u mlađem tako i u starijem sinu, budući da je svaki čovjek i izgubljen sin, ali je svaki čovjek i stariji brat. U toj prispodobi papa ne ostaje samo na individualnom tumačenju, tj. da se prispodoba odnosi samo na pojedince, primjerice dvojicu braće, ili samo na jednu obitelj, nego Papa uzima prispodobu i univerzalno, gotovo globalno kada piše da prispodoba postaje i poviješću ljudske obitelji. Na jednoj strani izgubljeni sin »svojom žarkom željom za obraćenjem, povratkom u zagrljaj svojeg oca i zagrljaj opraštanja predstavlja one koji u dubini svoje savjesti osjećaju čežnju za pomirenjem na svim razinama i bez ikakve ograde«, a na drugoj strani s gledišta drugoga (starijeg) sina prispodoba »ocrtava položaj ljudske obitelji razdijeljene sebičnošću, baca svjetlo na poteškoću da zadovoljimo želju i čežnju da budemo jedna pomirena i ujedinjena obitelj« (ReP 6). Ako se kratko vratimo na točku 1. ovog članka i na tumačenje prispodobe kod Luke (usp. Lk 15,11-32), moramo konstatirati da Očeva dobrota ostaje bez ploda, a samim

¹¹ Isto, br. 25.

¹² Isto. Više o tome vidi tumačenje hrvatskih teologa o dijalogu (t. 2.2).

¹³ Stoga »težnja za iskrenim i dubokim pomirenjem, nema dvojbe, temeljan je pokretač našeg društva, poput odraza nestišljive čežnje za mirom; čežnja je za pomirenjem – premda nam se to čini paradoksalnim – tako snažna kao što su opasni činioci podijeljenosti« (ReP 3).

time ne događa se pravi dijalog, ne ostvaruje se totalno opraštanje i ne zbiva se svekoliko pomirenje, ako se jedan u dijalogu rasrdi i ode kući (ili primjerice »se rasrdi i ne htjede ući« – Lk 15,28); ako se jedna osoba ili pak više osoba te čak i jedan ili više naroda opredijelilo za stari poredak (stariji sin), a druga se osoba ili više drugih osoba te drugi ili čak više naroda opredijelilo za novi poredak. Jer mjerila, kriteriji i pravila starog poretka ne dopuštaju promjenu na osnovi Očeve dobrote, koju Isusov Otac a Bog sviju ljudi, nudi svakom čovjeku i svakom narodu.

2.2. Hrvatski teolozi o dijalogu

U ovome članku ograničujemo se samo na dvojicu hrvatskih autora,¹⁴ koji su u prvim postkoncilskim godinama izrekli svoje stavove o dijalogu na temelju Drugoga vatikanskog koncila s jedne strane i koji su polazili od posebnosti pozicije i pastoralnog djelovanja Katoličke crkve u tadašnjem jugoslavenskom komunističkom društvu s druge strane. Za početak vrijedno je iznijeti njihovo poimanje dijaloga, budući da to poimanje, najvećim dijelom, naznačuje u kojem su pravcu u svezi dijaloga na općesvjetskoj i na lokalnoj razini razmišljala obojica autora. To je na svoj način atipičan, a istodobno i vrijedan pokušaj dvojice hrvatskih teologa i mislioca, koji su u tadašnjem društvu koje je kontrolirala i usmjeravala komunistička partija, tražili dijalog i razgovor čovjeka s čovjekom radi samog čovjeka (V. Bajsić). Prema Vjekoslavu Bajsiću dijalog je »razgovor čovjeka s čovjekom o bitnim interesima čovjeka radi čovjeka samoga«¹⁵. A prema Tomislavu Janku Šagi-Buniću dijalog »iziskuje veliku ljudsku smionost i osobnu sigurnost: zato je mnogo teži od polemike«¹⁶.

Prema shvaćanju i tumačenju V. Bajsića upravo su iz pastoralne orijentacije Koncila proizašle dvije ključne spoznaje i ujedno dvije pretpostavke koje objašnjavaju opredjeljenje Crkve za dijalog.¹⁷ *Prva* govori o tome da je Crkva uvidjela i prihvatila pluralističku strukturu modernog svijeta te *druga* da je Crkva stekla novi uvid i novi pristup u suvremenu situaciju u kojoj, uz ostale svjetonazore, žive i djeluju i ateisti, te prema kojima Crkva želi odrediti svoj

¹⁴ To ne znači da na hrvatskom govornom području i drugi autori nisu pisali o tematici dijaloga. Naprotiv, no zbog ograničenosti teme i prostora ostajemo samo, u godinama neposredno poslije Drugoga vatikanskog koncila, kod dvojice najutjecajnijih i za tu temu veoma kompetentnih autora.

¹⁵ Vjekoslav BAJSIĆ, *Na rubovima Crkve i civilizacije*, Zagreb, 1969., 248.

¹⁶ Tomislav J. ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema. Uvod u misao Drugog vatikanskog koncila*, Zagreb, 1969., 381.

¹⁷ Vjekoslav BAJSIĆ, *Na rubovima Crkve i civilizacije*, 250–254.

odnos na početku kojeg Crkva smatra da ateizam može biti jedna »od mogućnosti ljudske egzistencije«. Nadalje V. Bajsic upozorava na dvije činjenice koje mogu i u pravilu otežavaju dijalog, naime kada čovjeka procjenjujemo samo na temelju neke krnje informacije koju imamo o njemu i kada ga bez mnogo razmišljanja »stavimo pod neku etiketu«¹⁸. Tu već započinje naš prvi problem, jer mi pristupamo čovjeku na osnovi njemu dodijeljene etike, a ne na osnovi saznanja kakav taj čovjek uistinu jest. Ali kada se upustimo u razgovor-dijalog s tim čovjekom odjednom, i to u većini slučajeva, otkrijemo da iza te etike živi i djeluje jedan drugi, nama nepoznat svijet i posve druga osoba od one s prilijepljenom etiketom. Jednako se tako naš sugovornik u dijalogu ne smije ponašati kao nosilac etikete, jer ga tada zapravo nema u dijalogu. Zaključak je prema Bajsicu jasan, a to znači da se uvijek u dijalogu konkretan čovjek pokazuje u svojoj konkretnosti te u svojem istupanju nastupa u »cijelom spektru svoje stvarnosti«. Ili, kako u svezi čovjeka u dijalogu jasno i kratko traži Bajsic, da čovjek »bude prisutan u odgovornosti za sebe samoga. Tako je prisutnost u dijalogu i jedan od elemenata samoostvarenja čovjeka.«¹⁹

Što je, a što nije dijalog u ekleziološkom shvaćanju? Na to pitanje pokušao je dati odgovor T. J. Šagi-Bunić prije pedeset godina, točnije već 1966. godine. Prema Šagi-Buniću u svezi naravi dijaloga nužno je uvijek polaziti od tri temeljne spoznaje:²⁰ *prva* govori o tome da u dijalog ne stupaju nauke, nego konkretni ljudi; *druga*, za uspjeh dijaloga nije potrebno da sugovornici imaju isto mišljenje o pitanju/problemu o kojem razgovaraju; *treća*, sugovornici moraju biti spremni prihvatiti istinu u trenutku kada je shvate. Sve te temeljne spoznaje uključuju još nešto. Primjerice, ako ja polazim od svojeg dostojanstva i neprijepornih svojih prava, to isto vrijedi i za mojeg sugovornika. Drugim riječima to znači da ja priznajem svojeg sugovornika kao ravnopravnog sugovornika. K tomu dijalog me obvezuje na čestitost i istinoljubivost prema mojem sugovorniku. Sugovornik može i ne mora prihvatiti moju misao. U dijalogu nema pritiska, nikakve sile i nikakve lukavštine. Štoviše, sugovornici moraju biti spremni na sljedeće: upotpuniti i usavršiti svoje ideje, ako je potrebno i promijeniti ih, a neke čak i odbaciti. U dijalogu mora biti prisutna otvorenost prema istini, jer ona nije ničije privatno vlasništvo, naprotiv ona je »opća i zajednička«. Dijalog je, zapravo, traženje cjelovite istine. Naposljetku, T. J. Šagi-Bunić jasno razlikuje između dijaloga i polemike. Dok čovjek polemičar ratuje i pobija, mrv i ruši, te je nerijetko zlonamjeran, dotle nositelj i zagovornik dija-

¹⁸ *Isto*, 270.

¹⁹ *Isto*.

²⁰ Tomislav J. ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema*, 377–380.

loga ne ide za tim da pobije, već se trudi da razumije, nastoji dosegnuti maksimum u protivnikovu mišljenju. Na kraju surađuje sa sugovornikom i to lojalno i iskreno, a sve na putu traženja istine. Je li Šagi-Bunić bio svojevrstan utopist kada je pisao da će nove generacije biti kadre uvidjeti besmisao polemičke nemoci ili kada je isticao da i Koncil računa sa smjenom generacija, koje poziva da se preorijentiraju? Sigurno nije bio utopist kada je konstatirao da dijalog »spada među ona nužna sredstva i puteve kojima čovječanstvo može krenuti u svoju novu epohu. Ili, bez njih, staviti u opasnost sam svoj opstanak«²¹. Autor završava da dijalog znači, prije svega i nadasve, odgovornost – a za jedno i drugo potrebna je zrelost i određeno znanje. Stoga postkoncilnska Crkva nema drugog puta doli puta odgajanja ljudi za dijalog. Katolici u svezi dijaloga ne smiju biti naivni i euforijski kratkovidni. Ne možeš primjerice stupiti u dijalog s onim ili onima koji sve grade samo na polemičkom stavu. No, usprkos svemu, promocija čovjeka, »ovog sadašnjeg i konkretnog, to je tema odakle može početi dijalog kršćana sa svim ljudskim grupama«²². A svaki kršćanin, tijekom svoje životne biografije, ima bezbroj šansi i prigoda za promociju svojeg »sadašnjeg i konkretnog čovjeka«.

3. Ustrajavanje pape Franje na dijalogu, pomirenju i oproštenju *ad intra* i *ad extra*

Teza 3: *Papa Franjo na liniji Drugoga vatikanskog koncila i u kontinuitetu crkvenog postkoncilskog učiteljstva zagovara i promiče svestrani dijalog, bezuvjetno pomirenje i oproštenje polazeći od konkretnoga povijesnog čovjeka na zemlji i milosrdnoga Isusova Oca ne nebu posebno ističući zadaću povijesne Kristove Crkve koja tješi, hrabri i liječi, a ne moralizira i ne osuđuje. Ta Crkva je uvijek Crkva otvorenih vrata, koja poput oca čeka rasipnog sina. Pritom Papa daje svoj osobni pečat rimskog biskupa, koji na svoj specifičan način ističe jedinstvenu i neponovljivu zadaću Katoličke crkve u povijesnom hodu i događanju sveukupnog čovječanstva.*

Za sadašnjeg papu Franju nepobitno je karakteristično da u središtu pastoralnog djelovanja Katoličke crkve, a samim time i svakog pastoralnog djelatnika, mora biti konkretni povijesni čovjek na zemlji i milosrdni dobri Otac na nebu i to u »zgodno« i »nezgodno« vrijeme. Time Papa inzistira da za sadašnju povijesnu Crkvu nema drugog puta do onog kojim je išao i koji je kao

²¹ Isto, 382.

²² Isto, 23.

povijesni model postavio Isus iz Nazareta, a što drugim riječima znači da papa Franjo inzistira na isusovskom i evanđeoskom licu Crkve. U tom smislu Papa sanja Crkvu koja tješi, liječi i hrabri, a ne moralizira i ne osuđuje. Pažljivim čitanjem Papinih pobudnica nedvosmisleno se uočava kako se aktualni rimski biskup koristi učenjem postkoncilskih papa (Pavla VI., Ivana Pavla II. i Benedikta XVI.) i tako, uz svoj osobni pečat, nastavlja kontinuitet (post)koncilskog učenja Katoličke crkve u XX. i XXI. stoljeća, inzistirajući na reformiranom modelu pastoralne cijele Crkve i posebno pastoralnih djelatnika u Crkvi. Pastoralna reforma mora napustiti model »svojevrzne crkvene introvertiranosti« i zakoračiti u cijeli svijet, osobito na margine svakog društva. To znači da se Kristova Crkva mora služiti prikladnim, ako je potrebno i novim metodama, u evangelizaciji današnjeg svijeta, a ne voditi samo brigu o samoočuvanju, što god to značilo. Time potvrđuje da je za njega Drugi vatikanski koncil bio i dalje ostaje, prije svega i nadasve pastoralni, paralelno sa svim svojim doktrinarnim učenjem. Ujedno ističe, zapravo traži da se i pedeset godina nakon završetka Drugoga vatikanskog koncila izvuku pastoralne posljedice, jer upravo je to učenje »odraz drevnog uvjerenja Crkve«²³. Ništa manje, štoviše, svojim osobnim temperamentom ustrajava na dijalogu, pomirenju i opraštanju kako *ad intra* tako i *ad extra*, svjestan da time nerijetko zbunjuje vlastite članove svoje Crkve, koju vodi, ali ponekad i ljude izvan Katoličke crkve.

Papa Franjo zagovara i promiče dijalog na četverostrukoj razini: s cjelokupnim svijetom, s drugim religijama, s odijeljenim kršćanima i unutar naroda Božjega koji vodi. Dijalog s čitavim svijetom prepoznaje se, prije svega i nadasve, u njegovoj pisanoj, ali i u izgovorenoj riječi za vrijeme Angelusa, a napose u centrima političke moći odlučivanja (Ujedinjeni narodi, Brüssel...), kao i u govorima prilikom posjeta pojedinim državama svijeta. Dijalog s drugim religijama dolazi osobito do izražaja kada Papa posjećuje države u kojima su katolici religijska manjina. Dijalog s odijeljenom braćom događa se u susretu s pojedinim patrijarsima – s Kirilom na Kubi i s Bartolomejom I. više puta i na više mjesta. Dakako, da je za papu Franju dijalog unutar naroda Božjega od iznimne važnosti, a posebno mu je na srcu dijalog u obitelji.

Opraštanje, odnosno oproštenje i pomirenje prema shvaćanju pape Franje su *conditio sine qua non* pastoralne. U tom kontekstu Papa sa svojom slikom govori puno toga, a što u pastoralnoj praksi otvara dosta pitanja kada – polazeći od Lukine slike (usp. 15,11-32) i upozoravajući Crkvu da bude »poput oca rasipnog

²³ PAPA FRANJO, *Evangeli gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. XI. 2013.) Zagreb, 2014., br. 38 (dalje: EG).

sina« – kaže da je Crkva pozvana biti Očevim otvorenim domom, a ne treba biti carinarnicom.²⁴ Iz ovoga, dakako proizlazi pastoralni model u praksi koji: a) očekuje pastoralnu mudrost i isusovsku-ljudsku fleksibilnost dušobrižnika (pastoralnog djelatnika); b) pastoralni djelatnik ne može sve uskratiti; c) u posebnim slučajevima može i primanje sakramenta prolongirati (krštenje i potvrda); d) pristup sakramentu pomirenja i pričesti pojedinih članova Crkve i dalje ostaje *quaestio disputata*. Iz toga Papina govorenja postavlja se i jedno kritičko pitanje: Je li to znači da pojedini čovjek individualno odlučuje, odnosno određuje kada se nakon kraćeg ili dužeg izbjivanja i zajedništva Crkve ponovno vraća Crkvi? Koje su pastoralne konzekvencije i koje su pastoralne metode pritom najmudrije i evanđeoske? Znači li to da Bog i čovjek (pojedinaac) određuju/diktiraju trenutak ponovnog susreta s Crkvom, osobito distanciranog vjernika/kršćanina? To su pitanja na koja nije lako i jednoznačno odmah dati uvjerljivi odgovor te stoga nije čudo da se pastoralni djelatnici sve teže na tom području snalaze. Usprkos nekim otvorenim pitanjima u pastoralu i pojedinim teško rješivim problemima, papa Franjo je u pravu kada traži novu kulturu pastoralu u kojoj na prvom mjestu nije moraliziranje i osuđivanje, već tješjenje i liječenje čovjekovih rana, koliko je to Crkvi i pastoralnom djelatniku najviše moguće.²⁵

4. Hrvatski pastoralni djelatnici u (ne)practiciranju dijaloga, pomirenja i oprostjenja u Crkvi i svijetu

Teza 4: *Hrvatski pastoralni djelatnici u Crkvi i u hrvatskom društvu, uz naviještanje radosne vijesti, nemaju drugog puta doli da budu tvorci i promicatelji dijaloga, pomirenja i oprostjenja kako u crkvenim zajednicama tako i u školi, u hrvatskoj javnosti i u hrvatskom društvu u cjelini. Pritom im je neponovljivi uzor Isus iz Nazareta, smjerokaz Drugi vatikanski koncil, a poseban poticaj rimski biskup papa Franjo. Pritom je važno da dušobrižnik bude ljudski smion, osobno siguran u sebe, da je tražitelj istine te uvijek raspoložen za dijalog, a ne za polemiku.*

1. Opća razlika između svećenika tridentskog profila i lika svećenika prema Drugome vatikanskom koncilu. Za sve svećenike Katoličke crkve koji

²⁴ Usp. EG 47: »Pokatkad ćemo morati biti poput oca rasipnog sina, koji ostavlja otvorena vrata zato da kada se sin vrati može bez problema ući.« Ili: »No Crkva nije carinarnica, ona je očev dom, gdje ima mjesta za svakoga s njegovim tegobnim životom« (EG 47).

²⁵ O novoj kulturi pastoralu vidi u: Paul Michael ZULEHNER, *Auslaufmodell. Wohin steuert Franziskus die Kirche? Mit Texten von Wolfgang Schüssel, Friedhelm Hengsbach, Wolfgang Mazal und Bartholomaios, I, Ostfildern*, 2016., 72–76.

su prije Drugoga vatikanskog koncila završili filozofsko-teološki studij i u bogosloviji prošli svećeničku formaciju, Koncil je bio svojevrsni šok, dakako kod nekih manje, a kod drugih daleko više. Svećenik je prema koncepciji i formaciji tridentske teologije bio, primjerice, *alter Christus*. U župi je bio neupitna crkvena figura, a u Sjevernoj Hrvatskoj i gotovo najjači gazda, te se nerijetko ponašao prema poznatoj uzrečici *Parochus locuta causa finita*. K tomu slavio je misu na jeziku (latinskom), koji je bio puku Božjem nepoznat, a što je kod vjernika stvaralo i trajno podržavalo uvjerenje da svećenik poznaje otajstvo samo njemu poznato i dokučivo, a svim vjernicima skriveno. U svojim propovijedima i u svojoj katehizaciji ishodište i težište naučavanja i poučavanja kružilo je oko Božjih i crkvenih zapovijedi itd. Drugi vatikanski koncil donosi *kopernikanski obrat*. Prema shvaćanju Koncila svećenik djeluje *in persona Christi*.²⁶ Svećenik je sada sabiratelj i okupljatelj zajednice; jedan je od braće, ali koji po svetom redu i po ordinarijevu dekretu ima punomoć (ovlast), koju članovi zajednice i župe nemaju. Ne ponaša se više autokratski, već se nastoji ponašati i djelovati demokratski, jer više ne zapovijeda i sve sam odlučuje, nego sluša, daje se savjetovati i uvažava konstruktivne prijedloge svojih župljana (ŽEV-e i ŽPV-e). Svećenik se više ne pozicionira u društvu temeljem koji mu omogućuje crkvena i osigurava civilna vlast, već na temelju evanđelja i prakse prve Crkve. Čak i za vrijeme euharistije-mise više ne okreće leđa puku Božjem, nego s narodom Božjim komunicira *face-to-face*. Tako Koncil izravno kao i neizravno traži da se svećenik ponovno vrati autentičnoj i nezastarivoj isusovskoj i evanđeoskoj paradigmi navjestitelja i služitelja evanđelja-radosne vijesti.

2. Biskupi i svećenici *in persona Christi* »za vjernike koji se kaju ili su bolesni, (oni) nadasve vrše službu pomirenja i olakšanja te iznose Bogu potrebe i molitve vjernika« (LG 28). Tako je zaređenim službenicima Crkve dano biti u sakramentalnoj službi pomirenja i oprostjenja, a što ostalim pastoralnim djelatnicima nije moguće. Upravo tim službenicima papa Franjo stavlja na srce da budu svjesni i odgovorni u djelovanju ne po modelu suca, nego milosrdnog Nazarećanina i njegova milosrdnog Oca na nebu. Sukladno Drugome vatikanskom koncilu pomirenje s Bogom i s čovjekom i oprostjenje nisu povlastica samo katolika, nisu povlastica samo kršćana, nego štoviše to je povlastica svih ljudi svijeta. Istodobno s time nužno je imati na umu da i svaki

²⁶ Svećenici svoju svetu službu »ponajviše vrše u euharistijskom bogoslužju, odnosno zborovanju u kojem, djelujući u Kristovoj osobi i razglašujući njegovo otajstvo«, DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.), br. 28, u: *Dokumenti* (dalje: LG).

pastoralni djelatnik, kako u crkvenim zajednicama tako i u školi, u hrvatskoj javnosti i u hrvatskom društvu u cjelini, polazi od istinske vjere u utjelovljenje Božjeg Sina, koja je neodvojiva »od sebedarja, od pripadnosti zajednici, od služenja, od pomirenja s drugima« (EG 88).

3. Prema Drugome vatikanskom koncilu svećenik, ali jednako tako i svaki pastoralni djelatnik u užem i širem smislu (zavjetovani/zavjetovana, vjeroučitelj/vjeroučiteljica, katehet/katehistica, animator i svaki drugi u službi pastoralne djelatnosti Crkve) mora se otvoriti *ad intra* i *ad extra*. To znači da pastoralni djelatnik uvažava svojevrzni demokratski princip unutar svoje Crkve, ali i svoje župe, temeljen na isusovskoj paradigmi dijaloga, koji uključuje model dijaloga u susretu s pojedinim konkretnim čovjekom (ili konkretnim ljudima), ali i drugi model dijaloga, pomirenja i opraštanja koji je Isus zorno i neponovljivo, a opet upečatljivo iznio u svojim prisposodobama, koje se i danas mogu aktualno primijeniti na tisuće slučajeva. K tomu se pastoralni djelatnik svojim kršćanskim i vjerničkim demokratskim principom koristi prvotno prema kršćanima koji su trenutno distancirani od Crkve kao i prema ljudima izvan Crkve, tj. onima koji ne vjeruju, koji su ateisti. Sve te skupine su adresati i sugovornici u dijalogu. Drugim riječima, pastoralni djelatnik je odjednom pozvan na dijalog sa svima. Kako onima unutar naroda Božjega tako i s odijeljenim kršćanima, s članovima drugih religija, štoviše, i s protivnicima Katoličke crkve.

4. U procesu dijaloga, pomirenja i opraštanja pastoralni djelatnik ponaša se sukladno Isusovoj prisposobi o milosrdnom Ocu (usp. Lk 15,11-32). Što to, ustvari, znači? To znači da pastoralni djelatnik – kako u svojoj teološkoj teoriji tako i u svojoj svakodnevnoj crkvenoj i pastoralnoj praksi – nikada se ne smije postaviti navijački, tj. biti više za mlađeg ili više za starijeg sina *de facto* i metaforički. Za njega je bolje biti na strani Oca, kojeg on kao dušobrižnik naviješta i svjedoči. Naime, iz točke 1. i točke 2.1., dakle analize Lk 15,11-32 proizlazi više toga: *prvo*, pastoralni djelatnik mora biti prožet isusovskom i Očevom dobrotom, kojom pridonosi promjeni (preobrazbi) čovjeka, a koju čini sam Bog temeljem slobodne odluke čovjeka pojedinca. *Drugo*, svaki se čovjek, a pastoralni djelatnik napose, može i mora prepoznati u mlađem i starijem bratu. *Treće*, i sam se pastoralni djelatnik ponekad ponaša prema starom poretku (stariji brat) ako ne želi participirati u svečanosti koja slavi prihvaćenje grešnika, ako smatra da je dobrota nepravda. Uvijek se bolje ponašati prema novom poretku (mlađi sin) u kojem se dijalog prihvaća i ne prekida, u kojem su po-

mirenje i opraštanje posljedica dobrote te nezaslužene, besplatne i bezuvjetne ljubavi. Stoga dušobrižnik svojim djelovanjem ne pridonosi samo pomirenju i oproštenju nego i prevladavanju podijeljenosti u dijadi, trijadi u manjim ili većim skupinama.

5. Da bi pastoralni djelatnik mogao u raznim situacijama s jednom ili više osoba voditi plodan dijalog, mora primjerice biti ljudski smion, osobno siguran u sebe, mora biti tražitelj istine i biti opredijeljen za dijalog, a ne za polemiku. Polazište za dijalog je da sugovornici u razgovor ulaze kao dva konkretna čovjeka, dvije konkretne osobe, a ne dvije nauke ili dva svjetonazora. Svojeg se sugovornika prihvaća kao ravnopravnog sugovornika. Čestitost i istinoljubivost prema sugovorniku, kao i traganje za istinom, koja nije ničije »privatno vlasništvo« i prihvaćanje istine kada se shvati – daljnje su kvalitete dijaloga. Zato je na početku susreta i razgovora dobro biti spreman staviti u zagradu krnju informaciju koju se ima o svojem sugovorniku. Isto tako ostaviti po strani etiketu koju je taj čovjek dobio. Jer u većini slučajeva se otkrije da iza te etikete živi jedan drugi, nama nepoznat svijet i posve druga osoba od one s nalijepljenom etiketom (V. Bajsić). Pastoralni djelatnik nije polemičar, koji ratuje i pobija, mrvli i ruši te je nerijetko zlonamjerman (T. J. Šagi-Bunić), već dušobrižnik sadi, zalijeva, sluša i pojašnjava, ponajprije svoje stavove jasno iznoseći evanđeoske vrednote i stvarnost Božje dobrote te Božjeg pomirenja i oproštenja.

6. Pastoralni djelatnik prvi započinje dijalog, ali ga nikada prvi ne prekida. Nerijetko se pastoralni djelatnik – kako u osobnoj komunikaciji tako i u komunikaciji s više osoba – nađe, ljudski govoreći, gotovo u bezizlaznoj situaciji u kojoj ne može, ili pak nema svrhe dalje nastaviti razgovor-dijalog. U takvoj situaciji je dobro, ustvari je preporučljivo, koliko je to više moguće, uljudno sa svoje strane privesti razgovor kraju. No, istodobno je dobro uvijek imati na pameti da se ne ostvaruje pomirenje i oproštenje te da se Božju dobrotu čini besplodnom ako se jedan u dijalogu (pastoralni djelatnik) rasrdi i prekine komunikaciju (ili stariji sin »se rasrdi i ne htjede ući« – Lk 15,28). U svakom slučaju nije danas lako promicati i voditi dijalog, no jednako tako nije danas jednostavno biti dušobrižnik, pastoralni djelatnik, ali dijalog, pomirenje i opraštanje nemaju alternative.

7. Pastoralnom djelatniku XXI. stoljeća u svezi dijaloga, opraštanja i pomirenja neporeciv je uzor Isus iz Nazareta, smjerokaz je Drugi vatican-

ski koncil, a trajni poticaj je neumorni rimski biskup papa Franjo. Isus iz Nazareta dao nam je svoj primjer, svoj dušobrižnički način djelovanja, odnosno svoj pastoralni model. Drugi vatikanski koncil je pošteno i objektivno Katoličku crkvu, a osobito njezino pastoralno djelovanje, velikim dijelom nastojao očistiti od svega povijesnoga što se tijekom povijesti uvuklo u Crkvu, a što odudara od isusovskog i evanđeoskog te od evanđelju i Crkvi neprimjerenoga. Koncil je htio Crkvu vratiti *ad fontes*, a to su Nazarećanin, te život i djelovanje prve Crkve u kojoj su svjedoci i djelatnici bili apostoli, a koji su bili najbliži povijesnom Isusu i uskrsnulom Kristu. Na toj liniji papa Franjo nudi rješenje kada ističe misao iz *Relatio finalis* iz 2015., br. 51, govoreći da postoje »dviije logike koje se ponavljaju kroz povijest Crkve: marginalizacija i reintegracija [...]. Put Crkve od Jeruzalemskog sabora naovamo oduvijek je bio onaj Isusov put: milosrđa i integracije [...]. Put Crkve je ne osuditi nekoga zauvijek: izlijevati balzam Božjeg milosrđa na sve one koji to iskrena srca traže [...]. Jer prava je ljubav uvijek nezasluzena, bezuvjetna i besplatna.«²⁷

Zaključne misli

U hrvatskom trenutno razjedinjenom i raznim nepotrebnim podjelama ranjenom društvu, jednako tako u sve više globaliziranom i digitaliziranom svijetu raznovrsne napetosti, nebrojeni sukobi ove ili one vrste, a nadasve s nesagledivim posljedicama zastrašujući ratovi, koji proizvode tolike kontinentalne, pa i svjetske tektonske poremećaje najrazličitijih vrsta – razgovor, dijalog te pomirenje i opraštanje, uistinu nemaju alternative. Sve mimo toga je, zapravo svojevrsna politička, ako ne i ideološka retorika i frazeologija. Povijest nas uči da na kraju svih sukoba između naroda i raznih koalicija – a završetak Prvoga svjetskog rata i Drugoga svjetskog rata to posebno potvrđuju – dolazi razgovor, određeni dijalog i svojevrsan dogovor, kojemu je posljedica pomirenje i opraštanje te naposljetku i određeno ujedinjenje, kao što je to, primjerice, slučaj s Europskom unijom.

Kršćanstvo kao raširena vjera po čitavome današnjem svijetu u svezi razgovora i dijaloga, pomirenja i opraštanja ima posebnu te nezamjenjivu šansu i zadaću kako unutar svojih Crkava i naroda u kojima pojedine Crkve egzistiraju i djeluju tako i globalno, tj. na razini pojedinih kontinenata i na razini čitava čovječanstva. Tim više što je začetnik kršćanstva i istinski promicatelj

²⁷ PAPA FRANJO, *Amoris laetitia – Radost u ljubavi. Posinodalna apostolska pobudnica o ljubavi u obitelji*, Zagreb, 2016., br. 296.

kraljevstva nebeskoga kao božansko-ljudski mironosac i spasitelj Isus iz Nazareta kao Božji jedinorođenac egzemplarno pokazao mogućnost, a ujedno i dokazao potrebitost i pozitivnu ostvarivost razgovora i dijaloga te pomirenja i oprostjenja za svakoga pojedinog čovjeka povijesti. Time je Nazarećanin tijekom povijesti bio, a do dan-danas i ostao nezastarivom pastoralnom paradigmom za povijesnu Crkvu i za pastoralne djelatnike, odnosno dušobrižnike do svršetka povijesti i čovječanstva. Valja podsjetiti i kritički priznati da do Drugoga vatikanskog koncila Katolička crkva, a ništa bolje nisu se ponašale i ostale kršćanske Crkve, nije bila dovoljno dijaloški otvorena prema svijetu, prema kršćanima koji su drukčije mislili i crkveno djelovali, prema drugim religijama te, naposljetku, prema onima koji su se izjašnjavali nevjerujućima, a posebno ateistima. Drugim vatikanskim koncilom, odnosno njegovim doktrinarno pastoralnim ili pastoralno doktrinarnim učenjem, Katolička crkva se dosada u povijesti na jedinstven način približila svojem Učitelju i Spasitelju. U tom smislu vjernosti konkretnom povijesnom čovjeku i Ocu-Bogu na nebu za Katoličku crkvu nema drugog puta do puta Nazarećanina.

Tako ne samo za Katoličku crkvu u cjelini nego nadasve i istodobno za svakoga pastoralnog djelatnika osobno i pojedinačno pastoralnim imperativom postaje i trajno ostaje biti u službi dijaloga, pomirenja i oprostjenja, ukoliko želi djelovati sukladno Nazarećaninovoj pastoralnoj paradigmi. To svakako uključuje nebrojene čimbenike pastoralnog pristupa i ponašanja. Drugim riječima, to uključuje, koliko je više moguće, visok stupanj slaganja između dušobrižnikove teološke teorije i njegove konkretne svakodnevne pastoralne prakse. Dakako da ovdje nije moguće nabrojiti sve te čimbenike. Na kraju članka dovoljno je ukazati, barem načelno na dvije skupine čimbenika. *Prvu* skupinu čimbenika čine adresati, tj. živi i konkretni ljudi s kojima se pastoralni djelatnik susreće, s kojima surađuje te, naposljetku, kojima kao čovjek Crkve služi u zgodno i nezgodno vrijeme, nerijetko nezgodno za sebe ili za njih. *Drugu* skupinu čimbenika tvore, prije svega pastoralna načela, ali istodobno pastoralna reagiranja i ponašanja. Jedno i drugo je međuovisno i komplementarno. Jednom riječju, pastoralni djelatnik koji u svojoj edukaciji (pastoralno-teološkoj), a poslije tijekom svoje permanentne formacije i u svojoj praksi nije usvojio i zaživio ta pastoralna načela, neće efikasno reagirati u pastoralnoj praksi, ali i obratno.

Adresati, a koji su uvijek bez iznimke živi i konkretni ljudi sa svojim specifičnim ljudskim, (ne)vjerničkim te (ne)crkvenim biografijama i životnim pričama, jesu i u budućnosti će biti jedinstvene osobe i Božja stvorenja, neovisno je li ih pastoralni djelatnik susreće pojedinačno ili u skupinama. Dakako, da će ti adresati dolaziti iz kruga i teritorija određene vjerničke zajednice,

ponajprije župe u kojoj djeluje pastoralni djelatnik. Jednako tako adresati će dolaziti i izvan kršćanskih zajednica, kao oni koji nominalno ne pripadaju Katoličkoj crkvi, koji ne pohađaju školski vjeronauk, koji ne pripadaju nijednoj u Hrvatskoj djelatnoj vjerskoj zajednici, ali će dolaziti i oni koji su u nekoj životnoj stisci i potrebi. Pastoralni djelatnik najviše će svakako u fokusu svojeg pastoralnog djelovanja imati sve moguće kategorije kršćana-vjernika: od onih redovitih i mjesečnih posjetitelja crkve, pa sve do godišnjaka i svih mogućih vrsta distanciranih i nominalnih katolika. U svojem pastoralu susretat će se s trima posebno zanimljivim skupinama kršćana. *Prvu* skupinu čine osobe koje su motivirane primanjem sakramenata, osobito za svoju djecu (sakramenti inicijacije), jer današnji je čovjek ne samo u Hrvatskoj, ali osobito u njoj, iznimno ritualno, a što ne znači da je i dovoljno sakramentalno, motiviran i orijentiran. *Drugu* skupinu tvore osobe koje su rastavljene i ponovno civilno vjenčane, a traže sakramente i dopuštenje za kumstvo. *Naposljetku, treću* skupinu čine osobe najrazličitijih profesionalnih profila i osobnih uvjerenja koje dolaze pastoralnom djelatniku u svezi pogreba drage, bliske i rodbinski vezane osobe. U pastoralnom susretu sa svim tim vrstama i sudbinama ljudi nije svejedno prema kojim pastoralnim načelima će razmišljati, zaključivati i djelovati pastoralni djelatnik, odnosno dušobrižnik.

Pastoralna načela za pastoralnog djelatnika jesu: poput svoje Katoličke crkve on ne osuđuje i ne proklinje, naprotiv traži i ističe zajedničko sa svojim sugovornikom; on se ne ponaša navijački birajući stranu između mlađeg i starijeg sina u Lukinoj prisposobi, već je na Očevoj strani; u svojem učenju i pastoralnom djelovanju ističe da je svaki čovjek izgubljen sin, ali i svaki čovjek je stariji brat; ljudima koji u dubini svoje savjesti osjećaju težnju za pomirenjem stvaranjem uvjeta omogućuje to pomirenje; koliko mu je moguće pridonosi vjernikovo integraciji u Crkvu, a ne njegovoj ponovnoj marginalizaciji; uvijek je svjestan da u dijalog ne ulaze nauci i sustavi, već konkretni ljudi (T. J. Šagi-Bunić); zajedno sa sugovornikom traga za istinom; pastoralni djelatnik tješi, hrabri i liječi, a ne moralizira i ne osuđuje; ne traži konfrontaciju, već potiče i promiče iskren razgovor-dijalog; dijalog poima kao razgovor »čovjeka s čovjekom o bitnim interesima čovjeka radi čovjeka samoga« (V. Bajsić); ne susreće čovjeka s »nekom etiketom«, koju su mu drugi ili dušobrižnik sam priljepili, već čovjeka kao konkretno biće čijem samoostvarenju želi dati svoj dušobrižnički doprinos; pastoralnom djelatniku važan je razgovor-dijalog, a strana mu je polemika; on uvijek prvi započinje dijalog, ali ga nikada prvi ne prekida; trajno radi na tome da bude i ostane ljudski smion, osobno siguran u sebe te da mu je stalo do istine, ali i do spasenja svakog čovjeka kojega susretne na svojem životnom putu.

Summary

THE PASTORAL WORKER IN THE SERVICE OF DIALOGUE AND RECONCILIATION

Josip BALOBAN

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
josip.baloban@zg.t-com.hr

In the article the author analyses and reflects, in four Biblical-theological and theological-pastoral points, three historically specific and, at the same time, relevant factors of advocacy for and promotion of dialogue, forgiveness, and reconciliation within the historical Church of Christ and the history of humanity as such. The author focuses on religious-Christian, on Catholic, and on specifically Croatian factor. In the centre of his attention or study is the pastoral worker or the one who takes care of souls as an exceptional advocate and promoter of dialogue, forgiveness, and reconciliation in the Church and in society in general.

Therefore, the author speaks first about Jesus of Nazareth as the true promoter of dialogue, forgiveness, and reconciliation (1st point). He points out that Jesus used two pastoral models: the first in immediate encounters with concrete persons and the second in his parables based on the concrete human life. Hence, the author pays special attention to the parable on the lost and found son (cf. Lk 15:11-32). He points towards Jesus who, through his activity, remains until today imprescriptible pastoral paradigm for the Church and pastoral workers, especially in relation to dialogue, forgiveness, and reconciliation within the historical Jesus' Church, within every society, and in the whole world.

The author recognises the Nazarene's pastoral paradigm in the Second Vatican Council (2nd point) that abandons the apologetic attitude and opens up towards separated Christians (ecumenism), towards other religions and those who do not believe (dialogue), while promoting dialogue, reconciliation, forgiveness, and peace locally and globally from the highest Catholic instances. The Magisterium of the Catholic Church continues in this conciliar spirit; for instance, pope Paul VI speaks about the »dialogue of salvation« and pope John Paul II on »pastoral dialogue«. This conciliar spirit is evident also in writings of two Croatian theologians, T. J. Šagi-Bunić and V. Bajsić. During the first post-conciliar years and within ideologically closed and uniform Communist system, these two theologians promoted dialogue and reconciliation. Their understanding of dialogue and their distinction between dialogue and polemics is as important today as it was in their time.

By relentlessly advocating dialogue, reconciliation, and forgiveness ad intra and ad extra, pope Francis is especially treading in the footsteps of the Nazarene (3rd point). The Pope is advocating and promoting, for instance, dialogue in the Catholic Church on four levels: with the whole world, with other religions, with separated Christians, and among the People of God. He is warning members of the Church that he leads, and especially pastoral workers of all offices and positions, that the Catholic Church, on the one hand, always starts with the concrete historical human being on this earth and the merciful Father in heaven. On the other hand, the Church is called to console, encourage, and heal, and not to moralise and condemn. In Pope's pastoral paradigm, forgiveness and reconciliation are conditio sine qua non of today's pastoral work. Finally, in the 4th point the author critically reflects on how Croatian pastoral workers practice or do not practice dialogue, forgiveness, and reconciliation in their manifold pastoral-ecclesial everyday practice. He points out that the Nazarene is still the pastoral imperative and unsurpassable role model for every pastoral worker; that the Second Vatican council and post-conciliar Magisterium is their guide and that the Roman Bishop, Pope Francis, ought to be their inspiration.

At the end, the author speaks about various addressees with whom a current pastoral worker comes in contact. At the same time, the author offers some concrete pastoral principles for the pastoral worker in the service of dialogue and reconciliation.

Keywords: *pastoral worker, dialogue, reconciliation, forgiveness, the Catholic Church, Croatian theologians on dialogue.*